

HİRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE*

Ferruh AĞCA**

Özet: *Karamanlılar, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yoğun olarak Orta ve güney Anadolu'da yaşayan Hıristiyan Türklerdir. 1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi sonucunda, Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar, bugün neredeyse asimile olmuşlardır. Bu makalenin konusunu, Karamanlıların kimlikleri ve kökenleri, Karamanlı ağzıyla 17.-20. yüzyıllar arasında meydana getirilen eserler ve Karamanlı ağzının belirgin yazım, ses ve şekil özellikleri oluşturmaktadır.*

Anahtar kelimeler: *Hıristiyan Türkler, Karamanlı Türkleri, Karamanlı ağzı.*

On Christian Karamans and their dialect

Abstract: *Karamans are Christian Turks who lived in the middle and southern Anatolia until the first quarter of the twentieth century. The Karamans who were sent to Greece during the population Exchange in 1924 are nearly assimilated. The identity of the Karamans and their origin, the work of art in the Karamanli significant characteristics of the Karamanli dialect constitute the topic of this article.*

Key words: Christian Turks, Karamanli Turks, Karamanli dialect

0. Giriş

Karamanlı adı, 20. yüzyılın ilk onlu yıllarına kadar, genel olarak iç ve güney-batı Anadolu'da yaşayan Hıristiyan Türkler için kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Anadolu'da Müslüman Türklerle birlikte yaşamış olan bu Türk topluluğu, Hıristiyan olmalarının yanı sıra Türkçe'den başka bir dil bilmemeleri ve genellikle dinî karakterde olan eserlerini Grek alfabesiyle Türk dilinde yazmış olmaları nedeniyle, her zaman araştırmacıların dikkatini çekmiştir.

* Bu yazı, "Karamanlı Türkçesi Morfolojisi" başlığı altında, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2000 yılında tamamlanmış olduğum ve yayınlanmamış bulunan yüksek lisans tezimden hareketle yazılmıştır.

** Dr., Osman Gazi Üniversitesi.

Bu anlamda bir taraftan Anadolu'da Hıristiyanlık inancına bağlı olan diğer taraftan da Türkçe konuşan ve yazan bu topluluğun dili ve kökenleri konusu, araştırmacıları bugüne kadar meşgul etmiştir. Karamanlılar, 1924 yılına kadar çoğunlukla orta Anadolu'da Niğde, Nevşehir, Karaman, Kayseri ve Konya gibi şehirlerde, daha genel bir ifadeyle Trabzon-Silifke hattında yer alan şehirlerde ve hatta Suriye, Balkanlar, Basarabya ve Kırım'da (Eckmann 1950: 165), Rumeli'de Tesalya, Makedonya ve Tuna'da (Anhegger 1988: 73) yaşamışlardır. Karamanlılar, Millî Mücadele'den sonra 1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesi antlaşmasından sonra Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Nüfus mübadelesiyle Yunanistan'a gönderilen Karamanlılar, bir taraftan Hıristiyan oldukları için; diğer taraftan da Türkçe'den başka bir dil bilmedikleri için Müslüman Türklerle Yunanlılar arasında kalmışlardır. Mübadeleden sonra Yunanistan'da kendilerini yabancı hissederek Karamanlı Türkleri, Türkçe konuştukları için, Yunanlılar tarafından “*Yunan adına lâıyk olmayan ... yarım Hıristiyan ... kara dinli ... Karamanlılar*” (Balta 1998: 4) olarak görülmüşlerdir. Karamanlı nüfusu, 1924 yılında 1 milyon civarında iken, bugün Yunanistan'da sayıları iyice azalmış ve büyük çoğunluğu Türkçe'yi tamamen unutmuştur.

1. Karamanlıların Adı ve Kökeni

Anadolu'nun Türkçe konuşan Hıristiyanları için Karamanlı adı, ilk defa 1553–1555 yılları arasında İstanbul ve Anadolu'yu gezen Alman *Hans Dernschwam*'ın seyahatnamesinde (1992) geçmektedir. *Dernschwam*'a göre Hıristiyan olan, Türkçe konuşan, Yunanca bilmeyen ve *Caramanos* adıyla anılan bu topluluk, İstanbul'da Yedikule'de oturmaktadır ve buraya Karaman'dan gelmiştir. Evliya Çelebi de ünlü eseri *Seyahatnâme*'de Alanya'dan bahsederken; “*Kadim eyyamdan beri Urum keferesi bir mahalledir, cümle üç yüz haraçtır; amma asla Urum lisanı bilmeyüp batıl Türk lisanı bilürler*” diyerek güney Anadolu'da yaşayan Karamanlılara işaret eder.

Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde Hıristiyanlığa inanan, günlük yaşamında Türkçe konuşan, eserlerini Grek alfabesiyle Türk dilinde yazan ve başka bir dil bilmedikleri için dinî törenlerini bile Türk diliyle yapan Karamanlıların kimliği ve Karamanlı adının kökeni konusunda, genel olarak birbirinden farklı iki görüş ileri sürülmüştür. Konuyla uğraşan birçok araştırmacı Karamanlıların Türk olduklarını kabul ederken, Yunanlı araştırmacılar ise genellikle Karamanlıların Rum olduklarını iddia etmektedirler.

Yunanlı araştırmacılar, Karamanlıları Hıristiyan olmaları ve Grek alfabesini kullanmış olmalarından dolayı Rum kabul etmekte, onların dil ve kültürlerinin Osmanlılar tarafından zorla değiştirildiğini iddia etmektedirler. Evangelinos Misailidis, 1896 yılında basılan bir kitapta kendilerini “*hurufumuz Yunanca, Türkçe*

HIRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

meram ederiz” şeklinde tarif etmiş olan Anadolu’daki Hıristiyan topluluğa ‘Karamanlı’ denmesine karşı çıkmış, onlara “*Türkçe konuşan Ortodokslar*” denilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Anhegger: 1988: 117). Salaville ve Dalleggio’ya (1958) göre, Türkler hâkimiyeti altında bulundukları milletlerin dillerini değiştirmişlerdir. Yine Hüdaverdoğdu-Theodos da Karamanlıların Yunan olduklarını ve Türklerin dillerini zorla değiştirdiklerini iddia etmiştir. Bugün de Balta (1996) gibi, Karamanlıların Türk olmadığını savunmaya devam eden araştırmacılar vardır. Bunlara göre Karamanlılar, Anadolu’ya Türklerden önce gelen, Yunanlı ya da en azından Romalı olduklarının bilincinde olmayan kimselerdir (Balta 1998: 4).

Her şeyden önce, Türklerin yalnız Osmanlı İmparatorluğu zamanında değil, ondan önceki zamanlarda da herhangi bir milletin dilini ya da kimliğini zorla değiştirmedikleri, tarihî veriler ışığında bilinen bir gerçektir. Şayet iddia edildiği gibi, Karamanlıların dilleri ve kimlikleri zorla değiştirilmiş olsaydı, İstanbul’da yaşayan ve dinî ya da dindışı eserlerini Rumca yazan Rumların da Türkçeden başka bir dil bilmiyor olmaları gerekirdi (Güngör 1998: 227).

Yine Osmanlı İmparatorluğu, millet yerine ümmet esasına dayalı bir sistemle idare edildiği için, bünyesinde Müslüman nüfusun yanı sıra Rum, Ermeni ve Yahudiler gibi bir süre gayrimüslim Balkan ülkesi halkı da bulunmaktaydı. Millet yerine ümmet esasıyla yönetilen bir devlette, Karamanlılar gibi gayrimüslim toplulukların milliyet ve dillerinden önce dinlerinin değiştirilmiş olması gerekirdi. Ancak Osmanlı imparatorluğunda Hıristiyan ve Musevî inancında olan topluluklar, dinlerini her zaman kendi mabetlerinde kendi dilleriyle yerine getirme imkânına sahip olmuşlardır. İmparatorluğun yıkılışından sonra da bu gayrimüslim toplulukların dinleri ve dillerini korudukları görülmüştür.

Karamanlılar, Osmanlı tebaasındaki başka milletlere mensup gayrimüslimlerden farklı olarak, yalnız Türkçe konuşmaları ve yazmalarından dolayı değil, aynı zamanda yaşam biçimleri, gelenek ve görenekleri bakımından da Müslüman Türklerden farklı değildir. Bu bakımdan Osmanlı Devleti zamanında Anadolu’da oturan, Türk olan ve Türkçe konuşan Hıristiyanlara Karamanlı, Türk olmayan ve Rumca konuşan Hıristiyanlara ise Rum adı verilerek aralarında daima bir ayırım yapılmıştır (Sertkaya 2004: 1). Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul’da yaşayan Rumlar, dinî ya da kültürel eserlerini Yunan alfabesiyle ve Yunan dilinde yazıp, dinî ayinlerini kendi dilleriyle yapırlarken, Anadolu’da yaşayan Hıristiyan Karamanlıların Türkçe’den başka bir dil bilmemeleri, onların Rumlardan farklı olduklarını göstermektedir.

Yunanlı araştırmacılar tarafından ileri sürülen iddiaların, Türklerin geçmişten günümüze kadar kullandıkları alfabe ve yaşadıkları inanç sistemleri dikkate alındığı zaman da bilimsel verilerle bağdaşmadığı görülür. Çünkü Türkler, tarih boyunca birçok din ile temasta bulunmuş, din değişikliğine bağlı olarak da, Türk diline ait

metinlerin yazımında birçok alfabe kullanmışlardır. Tarih boyunca değişik din ve kültürlerin kesiştiği bölgelerde yaşamış olan Türkler, farklı zamanlarda farklı dinleri kabul etmekten kaçınmamışlardır.

Türkler bugüne kadar, Tengricilik, Maniheizm, Budizm, Hıristiyanlık,¹ Musevîlik ve İslâmiyet gibi çeşitli dinlerle temas etmişlerdir. Bugün de Türk dünyasının büyük bir çoğunluğu İslâmiyet'e inanmakla birlikte, değişik inanç sistemlerine bağlı Türk toplulukları hâlâ mevcuttur. Karayların Musevî,² Sarı Uygurların Budist, Gagavuz ve Urum Türkleri³ ile Çuvaş, Saha, Dolgan ve Tofa-Karagasların Hıristiyan olmaları, bu toplulukların Türk olmadıkları anlamına gelmez. Dolayısıyla Karamanlıların da Hıristiyan olmaları, onların yine Hıristiyan olan Yunanlılarla aynı kökene sahip olduklarını göstermez. Çünkü milletlerin inanç sistemlerindeki benzerlikler ya da farklılıklar, milletleri köken bakımından birbirine yaklaştırmaz ya da uzaklaştırmaz. Farklı coğrafyalarda ve dinlerin tesiri altında yaşasalar bile toplulukları birbirine bağlayan, aynı milletin mensupları olduklarını gösteren en önemli ayraç dildir.

¹ Türklerin Hıristiyanlık ile ilk defa ne zaman temas ettikleri tam olarak bilinmese de daha 5-6. yüzyıllarda Türkistan'da misyonerlik faaliyetlerinin olduğu ve bunun sonucunda daha sonraki yüzyıllarda Türkler arasında az da olsa bu dinin kabul gördüğü bilinmektedir. Bu yüzyıllardan itibaren Hıristiyanlığın Nesturî mezhebi, Orta Asya'da Türklerin yanı sıra diğer bazı kavimlerin de inanç sistemi haline gelmiştir. Eski Uygur Türkçesi'nden kalan eserler arasında Turfan havzasının kuzeyindeki Bulayık'ta, Süryani ve Uygur alfabeleriyle yazılmış Hıristiyanlığın Nesturî mezhebine ait metinler bulunmuştur (Zieme 1974).

² Türk dünyasında Karay Türkleri hem alfabe hem de inanç sistemi bakımından Türk dünyasında ayrı bir yere sahiptir. Türk dünyasında Musevilik inancına sahip tek Türk topluluğu olan Karay Türkleri, *Litvanya* ve *Kiril* alfabelerinin yanı sıra Musevilik inanç sisteminin gereği, metinlerinin yazımında *İbrani* alfabetesini de kullanmışlardır (Gökçe 2000). Dolayısıyla bugün Türk oldukları konusunda hiç kuşku bulunmayan Karayları, din ve alfabe farklılığından dolayı başka bir kökene dayandırmak mümkün değildir.

³ Bir diğer Hıristiyan Türk topluluğu olan Gagavuzların da Türklerin hangi boyundan geldikleri konusunda çeşitli görüşler vardır (Güngör-Argunşah 2002: 6-12). Yine, Kırım'da yaşayan ve kökenlerinin Oğuz-Kıpçak karışımına dayandığını düşünen Urum Türkleri de Hıristiyandır. Anadolu, Balkanlar ve Kırım üçgeninde yaşayan Karamanlı, Gagavuz ve Urum Türklerinin Hıristiyanlığı ne zaman kabul ettikleri ve hangi Türk boy ya da boylarından geldikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, hemen hemen aynı coğrafyada yaşamaları, bu üç Türk topluluğu arasında bir bağlantının olduğunu düşündürmektedir (Anzerlioğlu 2002: 227). Hatta Gagavuzların kendi yazı dilleriyle eserler vermeye başlamadan önce, Hıristiyanlık dinine ait öğretileri Grek alfabesiyle yazılmış Karamanlı metinlerinden takip etmiş olmaları (Manof 1940: 421), bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

HIRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

Karamanlıların Türk olmadıklarını iddia eden araştırmacılar, onların Hıristiyan olmalarının yanı sıra, metinlerinin yazımında Grek alfabesini kullanmalarını da Türk kökenli olmadıklarının bir delili olarak ileri sürmüşlerdir. Ne var ki bir milletin kullandığı alfabe, o milletin ait olduğu medeniyet dairesi ya da ait olduğu din ile ilgilidir ve her din, alfabesi ile terminolojisini de beraberinde getirdiği için, aynı alfabeği kullanan toplulukları bir millet saymak bilimsel bir yaklaşım değildir. Dolayısıyla bir topluluğun yazı sistemine bakarak, o topluluğun milliyeti hakkında sonuca varmak zordur. Kaldı ki Türkler, tarih boyunca değişik alfabeler kullanmışlardır. Türk Runik, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Süryani, Arap ve Kiril alfabeleri Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabelerdendir.

Bunlardan Grek alfabesi Türklerin kullandığı en eski alfabelerden biridir. Mevcut bilgilerimize göre Grek alfabesiyle yazılmış en eski Türkçe kelimeler, Bizans kroniklerinde geçen 2. yüzyıla ait *yayık* (*Dayıks*) ve 6. yüzyıla ait *yoğ* (*Dohia*) kelimeleridir (Tekin 1997: 105–106). Yine Bizans kroniklerinin Türklerle ilgili bölümlerinde Türkçe kişi adları ve unvanlar, Grek alfabesiyle yazılmıştır. 9. yüzyıldan kalan Tuna Bulgarları kitabelerinde Grek alfabesiyle yazılmış metinler vardır. Bunlar arasında *Nagy-Szent-Miklos* hazinesindeki 9 kelimelik *Boyla Çapan* kitabesi (Erdal 1988) de Grek alfabesiyle yazılmıştır. Dolayısıyla, Karamanlı ağzına ait metinlerin yazımında kullanılmış olan Grek alfabesi, tarihte Türklerin kullandığı alfabelerden biridir.

Karamanlıların Türklerin hangi boyundan oldukları, Hıristiyanlığı tam olarak ne zaman kabul ettikleri konularında da çeşitli görüşler vardır. Karamanlıların Selçuklu Devleti zamanında Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Türkmenler mi olduğu yoksa daha önce Karadeniz'in kuzeyinden gelen ve Bizans İmparatorluğu tarafından devletin uç bölgelerine yerleştirilip Hıristiyanlaştırılan Peçenek, Kuman, Uz ve Kıpçak Türklerinin kalıntıları mı olduğu konusunda da kesin bir ifade kullanmak şimdilik mümkün görünmemektedir. Eckmann'a (1988: 89) göre, Hıristiyanlığı kabul etmiş Türklerin soyundan gelen Karamanlılar, XIV. yüzyılda Karaman Beyliği'nin himayesine girdiği için Karamanlı adını almış, daha sonra da Anadolu'da yaşayan bütün Hıristiyan Türkler için "Karamanlılar" adı kullanılmıştır.

Bir başka görüşe göre Karamanlılar, Karadeniz'in kuzeyinden göç ederek Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırlarına yerleştirilen ve Hıristiyanlaştırılan Kıpçak, Kuman, Peçenek ve Uz Türklerinin kalıntısıdır. Nitekim Bizans kroniklerinde, 1040'lı yıllarda Peçenek kumandan isimleri olarak *Sulça*, *Selte*, *Kateleim* ve *Karaman* isimlerinin zikredilmesi (Kurat 1992: 57), Karamanlıların Peçeneklerden gelmiş olmaları ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Eröz (1983: 11) de, Bizans İmparatorluğunun aralarında Karaman adında bir kumandan isminin de yer aldığı Peçenek Türklerini, ülkenin doğu sınırlarına yerleştirdiğini kaydeder:

"1049 yılında, Selçuklular'ın Doğu Anadolu'ya yaptıkları akınlara karşı, Bizan İmparatoru Konstantin monomach, Peçenekler'den on beş bin kişilik

bir atlı birlik kurdurmuş ve başlarına o sırada Konstantinopol’de bulunan dört peçenek büyüğünü (Sülçe, Selte, *KARAMAN*, ve Katüleyn) getirmiştir.”

Bir diğer görüşe göre ise, Karamanlılar, Karamanoğulları beyliğinde Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Türkmenlerin devamıdır.⁴ Türk ortodoks kilisesi episkoposu Selçuk Eren Erol ve Patrik Turgut Eren Erol, kendilerinin “*Oğuz*”lardan olduklarını söylemektedirler (Cihangir 1996). Karamanlıların özellikle Karamanoğulları beyliğinin sınırları içinde yer alan Kayseri, Niğde, Nevşehir, Konya, Karaman şehirlerinde yoğun olarak yaşamış olmaları bu ihtimali kuvvetlendirmektedir.

Anzerlioğlu, Bizans tarihinde, *Karamanlı-Karamanie* (Karamanie Krallığı) şeklinde geçen bir gruba rastlanıldığını ifade eder. Buna göre, Bizans tarihinde 1205 yılında *Alişir* ve emrindeki *Karamanieler* tarafından Edirne’ye bir saldırıdan söz edilmektedir. Bizans kroniklerinde sözü edilen Alişir, “*Bizans İmparatorluğu hizmetinde çalışan binlerce Peçenek, Uz, Kuman Türkleri dışında Bizans’a hizmet etmiş bulunan Anadolu Türkmenlerinden birisidir*” (Anzerlioğlu 2002: 227). Anzerlioğlu (2002: 227), Bizans kroniklerinde adı geçen Karamanieler ile Anadolu’daki Karamanlılar arasında bağlantı kurmaktadır:

“... M.S. 5. yüzyılda Hunlardan başlamak üzere Bizans’a hizmet eden Bulgar, Peçenek, Uz, Kuman Türkleri kadar Anadolu Selçuklu ve Türkmenleri de ön koşul olarak Hıristiyanlığı kabul ile benzer bir hizmette bulunmuşlar ve adı geçen bu Türkler ayrı bir isimlendirmeye, Türkopoller olarak tanınmışlardır. ... Karamanielerin İzzettin Keykavus’a destek veren Anadolu’daki Karamanlılarla bir bağlantıları olma ihtimali oldukça yüksek görünmektedir.”

Eserlerini Grek alfabesiyle Türk dilinde yazan Hıristiyan Türklerin Karamanlı ismini nereden aldıkları ve hangi Türk boyundan oldukları konusunda tam bir açıklık olmamakla birlikte, yoğun olarak Konya, Niğde, Nevşehir ve Karaman yerleşim birimlerinde yaşamış olmalarından dolayı, Karamanlı isminin coğrafi bir tanımlamadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi, Karamanlı isminin boy isminden de kalmış olabileceği ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır.

Karamanlıların isimlerini nereden aldıkları ve Türklerin hangi boyundan geldikleri tam anlamıyla ispatlanamasa da, onların Türkçe’den başka bir dil bilmemeleri, yaşam biçimleri ve gelenek-görenekleri bakımından Müslüman Türklerden farklı olmamaları ve Şeriye Sicillerinden anlaşıldığı üzere, adlarının Türkçe olması gibi sebepler, Türk olduklarını ispat etmektedir.

⁴ Cami (1932: 24-27), Mollova (1980: 201), Eröz (1983: 31) gibi araştırmacılar, Karamanlıları köken bakımından Karamanlıoğlu beyliği ile ilişkilendirmişlerdir.

HİRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

Karamanlıların Türk olduklarının en belirgin göstergelerinden biri, kişi adlarının Türkçe olmasıdır. Karamanlı nüfusunun en yoğun olduğu bölge olan Orta Anadolu şehirlerindeki Şer'îye Sicilleri ve Tapu Tahrir Defterlerindeki kayıtlar, bu bölgede yaşayan Hıristiyanların adlarının Türkçe olduğunu göstermektedir. Bu adlar arasında *Bulgar veled-i Sevündük, Musa veled-i Bulgar, Arslan Karaman, Uğurlu veled-i Karaman, Timur, Melikşah, Karagöz, Kaplan, Yağmur, Aydoğdu, Tanrıvermiş, Bahadır, Tursun bin Turmuş, Bahadır* gibi Türkçe adlar (Anzerlioğlu 2002: 214-219), Karamanlıların Türk kökenli olduklarının en belirgin işaretidir. Şayet bazı araştırmacıların iddia ettikleri gibi, bunların dili zorla değiştirilmiş olsaydı, Karamanlılar arasında en azından Rumca kişi adlarının yaşıyor olması gerekirdi.

Anadolu'daki Hıristiyan Türkler arasında mübadeleye kadar sadece Türkçe konuşulduğunun en önemli kanıtı, bugün Yunanistan'daki Karamanlıların "*böyle Türkçe konuşurduk. Urumca konuşan yoğudu.*" (Anzerlioğlu 2002: 220) şeklindeki ifadeleridir.

16. yüzyıldan itibaren eserlerini Türk dilinde Grek alfabesiyle yazmış olan Karamanlıların ibadet dili de Türkçe'dir. İbadet esnasında Yunanca, bazen İncil ve ilahiler okunurken kullanılmış; ancak vaazlar daima Türkçe ile yapılmıştır.

Mübadeleden (1924) sonra, Karamanlıca eserlerin sayısında görülen azalmaya karşılık, Türkçe kendi aralarında hâlâ konuşulmaktadır. Özellikle yaşlılar arasında Türkçe yoğun bir şekilde konuşmaya devam etmiştir. Hatta "*ben bunların dilinden çokça bilmem. Çoğunu anlamam biliyon mu ...*", "*Türkçe konuşuyorlardı. Buraya gelincik de Türkçe konuşuyorduk. Urumca bilen yok idi. Çocuklarımız bilmiyordu Urumca. Yasak ettiler bizim dilimizi mektepte.*" (Anzerlioğlu 2002: 221) türündeki ifadelerden, bugün Yunanistan'daki birinci nesilden olan Karamanlıların Türkçe konuşmaya devam ettikleri, buna karşılık Yunanca konuşabilme konusunda sıkıntı içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Hatta bu cümlelerdeki Yunanca için "*bunların dili*", Türkçe için ise "*bizim dilimiz*" ifadesini kullanmış olmaları, Karamanlıların kendilerini nasıl hissettiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Karaman ismine Türk dünyasının değişik yerlerinde şahıs ve yer adı olarak rastlamak mümkündür. Bizans kaynaklarında Peçenek kumandan adı olarak geçen Karaman ismi, aynı zamanda Kazak-Kırgızlarda bir oymak adı, Eski Oğuz yaylalarının kuzeyinde bir nehir adı, Şamanist ilahilerde bir ruhun adı, Kalmuk kahramanlarından birinin adıdır (İnan 1987: 8-10). Bunlardan daha ilginç olanı, Gagavuzlar arasında da, Karaman isminin bir köyün adı olarak yaşıyor olmasıdır (Anzerlioğlu 2003).

2. Karamanlı Edebiyatı

Karamanlılardan günümüze çoğu Hıristiyanlıkla ilgili dinî ve ahlakî öğretileri anlatan ve Yunancadan tercüme edilen birçok eser kalmıştır. Karamanlılara ait Grek alfabesiyle yazılmış en eski eser, 1584 yılında yazılmış olan *Gennadios İtikatnâmesi*'dir. Fatih Sultan Mehmet'in isteği üzerine, İstanbul Patriği Gennadios'un Yunanca yazdığı bu itikatname, Karaferye Kadısı tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve Türkçe metin daha sonra Grek alfabesiyle yazılmıştır (Eckmann 1991: 22). Ancak bu itikatnamenin Karamanlı ağzı yerine Osmanlı yazı diliyle yazıldığı için, Karamanlı ağzını yansıtan bir eser olarak ele alınması zordur. Dolayısıyla Karamanlı edebiyatını, Grek alfabesiyle yazılmış bu itikatname ile başlatamayız.

Karamanlı ağzına ait eserler, 18. yüzyılda yazılmaya başlanmış; 19. yüzyılda artarak devam etmiş, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında ise, en yoğun dönemini yaşamıştır. Karamanlılardan kalan eserlerin çoğu dinîdir. Hıristiyanlığın öğretilerini 18. yüzyılda halka duyurmak ve yaymak amacıyla kaleme alınan Karamanlı ağzına ait metinler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halk edebiyatına ait hikâye ve destan gibi türlerin ve başvuru kitaplarının da dahil olmasıyla genişlemiştir. 18. yüzyılda yazılan eserlerin genellikle Hıristiyanlıkla ilgili olması, Karamanlı edebiyatının başlamasında misyonerlerin Anadolu'da yaşayan Hıristiyanlara yönelik faaliyetlerinin önemli etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim Karamanlı ağzıyla yazılmış ilk metinler dinî karakter taşıırken; atasözleri, Nasrettin Hoca Fıkraları, Aşık Garip Hikâyesi ve Şah İsmail Hikâyesi gibi din dışı konulara ait metinler daha sonraki yıllarda yazılmıştır. Hatta Karamanlı alfabesinin oluşturulmasında, 1820 yılında *İngiliz Bible Society* tarafından İstanbul'a gönderilen misyoner *Leeves*'in önemli katkılarının olduğu bilinmektedir (Anhegger 1988: 645).

Karamanlı ağzıyla yazılmış bugüne kadar tespit edilen eser sayısı 752'dir (Balta 1998: 5). Bu eserlerin çoğu Atınada'ki Milli Kütüphane'de (National Bibliothec) ve Yunan Bilim Akademisi Kütüphanesi'nde (Bibliothek der Griechischen Akademie der Wissenchaften) bulunmaktadır. Grek alfabesiyle yazılmış bu eserlerin tamamının Karamanlı ağzıyla yazıldığını ya da Karamanlı ağzını yansıttığını ifade etmek zordur. Çünkü bunların bir kısmı, dönemin standart yazı dili olan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış ya da Yunanca öğrenmeye yönelik gramer kitapları veya bir kısmı da misyonerlik faaliyetlerinin ürünü olan kitaplardır. Karamanlı edebiyatında, misyonerler tarafından yazdırılan eserler çıkarıldığında, geriye fazla dinî eser sayısı kalmaz.⁵

⁵ Karamanlı ağzıyla yazılmış eserlerin tahlil bibliyografyası ilk önce Sévérien Salaville ve Eugène Dallegio tarafından üç cilt, daha sonra yeni eserlerin bulunmasıyla Evangelia Balta tarafından da iki cilt hâlinde hazırlanmıştır: SALAVILLE, Severien – Eugene DALLEGIO, Karamanlidika – Bibliographie analytiques d'ouvrages en langue turque

Karamanlı ağzıyla yazılmış ilk kitaplar, 18. yüzyılın ilk yarısına aittir. Karamanlı edebiyatı 1718'de yazılmış olan *Gulzare İmane Mesehi* (Mesih Dininin Gülbahçesi) adlı Hıristiyanlığa ait bir kılavuz kitap yazımı ile başlar (Eckmann 1991: 23). Osmanlı Türkçesi ile basılmış ilk kitabın 1729 yılına ait olduğu düşünülecek olursa, 1718 yılında Grek alfabesiyle basılmış kitabın, Türkçe basılmış olan ilk kitap olduğu söylenebilir (Balta 1998: 5). 18. yüzyılda yazılan dinî olmayan tek eser, 71 atasözünün derlendiği “*Zahiti Fakir Methodios Rahip Halkın ağzında Solilenilen İspk Turkigiul İmpare Kelamleri ... zapt eyleti*” adlı derlemedir.

Karamanlı edebiyatının en önemli isimlerinden biri, 18. yüzyılda Antalya, Kıbrıs ve Ankara'da yaşamış olan ve Yunanca'dan *Kolay İman Nasihetü, Cümle Senenan Kiriakalerane Cevap ve Nasaatler, Kiriakodromion Hacetname Kitabı* gibi birçok dinî ve ahlakî eseri tercüme eden *Antalyalı Seraphim*'dir (Eckmann 1991: 24-25).

19. yüzyılda yaşamış olan Evangelinos Misailidis'in de Karamanlı edebiyatı içinde önemli bir yeri vardır. 1851 yılında, *Gazeta-yı Anatolia* adlı gazeteyi çıkaran Misailidis, aynı zamanda *Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i Dünya ve Cefakâr ü Cefakeş)*⁶ adlı meşhur eseriyle Türk edebiyatının ilk romanlarından birinin de sahibi olmuştur.

Karamanlı edebiyatında din dışı ilk eserler 19. yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır. İlk din dışı eser, *Büyük İskender Risalesi*'dir (Balta 1998: 16). Karamanlı edebiyatının din dışı eserleri arasında, *Hikâyeyi Köroğlu, Hikâyeyi Şah İsmail, Âşık Garip, Meşhur Nasreddin Hoca, Nasrettin Hocanın Tuhaf ve Gülücek Menkıbeleri* gibi Halk edebiyatına ait ürünler de yer almaktadır.

18. yüzyılda başlayan Karamanlı edebiyatının 1924 yılında sona erdiği söylenebilir. 1924 yılındaki mübadeleden sonra, Yunanistan'da, mübadeleden kaynaklanan sorunlarla ilgili birkaç eser daha yazılmış olsa da bunların sayısı fazla değildir. Karamanlı edebiyatı, 1935 yılında Kıbrıs'ta yayınlanan *Dua Kitabı* ile sona ermiştir (Eckmann 1991: 36; Balta 1998: 5).

Karamanlı ağzıyla yazılmış basılı eserlerin dışında, Karamanlı nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Konya, Karaman, Kayseri, Niğde ve Antalya ile Karadeniz'in çeşitli yerlerinde, Karamanlılar tarafından Grek alfabesiyle yazılmış birçok mezar, çeşme ve kilise kitabeleri kalmıştır.⁷ Kısa ve şahsî olan bu kitabeler, genellikle Grek

imprimés en caractères grecs I, 1584-1850, Atina 1958; II, 1851-1865, Atina 1966; III, 1866-1900, Atina 1974. BALTA, Evangelia, Karamanlidika, Additions (1584-1900) Bibliographie Analytique, Atina 1987; Karamanlidika, XXe siècle, Bibliographie Analytique, Atina 1987.

⁶ Misailidis'in bu romanı, Robert Anhegger ve Vedat Günyol tarafından Grek alfabesinden Latin alfabesine aktarılmıştır (1988).

⁷ Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunmuş olan Karamanlıca kitabeler, şu makalelerde yazıçevrimleri ve günümüz Türkçesine aktarmalarıyla yayınlanmıştır: Semavi Eyce,

alfabesiyle, bazen de Grek ve Arap alfabeleriyle birlikte yazılmıştır. Bazı kitabelerin Grek alfabesinin yanı sıra Arap alfabesiyle de yazılmış olması, hem Karamanlıların Arap alfabesini bildiklerini hem de kitabelerin Anadolu'daki Müslüman Türklere de hitap ettiğini göstermektedir. Karamanlca kitabelerin en dikkat çekici özelliklerinden biri, alfabedeki harflerin kitabeden kitabeye farklılık göstermesidir. Diğer bir ifadeyle kitabeler arasında harflerin gösterimi konusunda birlik yoktur. Yine kitabelerin, Osmanlı Türkçesi tesirinde kalmış olan Karamanlı metinlerden farklı olarak, Karamanlı ağzını en iyi yansıtan metinler olduğu söylenebilir.

3. Karamanlı Ağzı⁸

Karamanlılar tarafından konuşulan dil ya da Karamanlı ağzıyla yazılan eserlerin dili, genel olarak *Karamanlca* şeklinde adlandırılmıştır. Ancak bugüne kadar Karamanlılardan kalan eserlerin dil özellikleri, Türk dili içinde yeteri kadar incelenmemiştir. Eckmann (1950a: 168), Karamanlı ağzının Türk dili içindeki yeri konusunda Jacob'un "*klasik dile çok yakın*" bir dil olduğu görüşünü kısmen doğru bulur (Jacob 1898: 696). Karamanlı Türklerinin Anadolu Türkçesi kullanan Türkler olduğu da ifade edilmektedir (Özkan 1996: 26). Aşağıda görüleceği üzere, Karamanlılardan kalan metinlerin dil özellikleri bazı yönlerden klasik dilden ayrılır. Yine Karamanlı ağzıyla yazılmış metinlerin dil özellikleri, özellikle orta ve güney Anadolu ağzlarıyla benzerlikler gösterse de, bazı yönlerden bu ağzılardan da farklıdır. Ancak yazılan eserlerin çoğu, Yunan harfleri ile yazılmıştır. Karamanlılar tarafından 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar Grek alfabesiyle yazılan eserlerin dil özellikleri, Orta ve Güney Anadolu ağzlarından çok farklı olmadığı için, bazen dönemin standart yazı dili olan Osmanlı Türkçesi'nden farklılık göstermektedir. Karamanlılar tarafından konuşulan ve Grek alfabesiyle yazılmış olan eserlere genel olarak Karamanlca adı verilmiştir; ancak Karamanlca'nın Türk dili içindeki yeri konusunda fazla bir şey söylenmemiştir.

"Anadolu'da "Karamanlca" Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe kitâbeler)", Belleten XXXIX/153 1975: 25-48; Semavi Eyice, "Anadolu'da "Karamanlca" Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe kitâbeler) II", Belleten XLIV/176 1980: 683-696; Semavi Eyice, "Rum Harfleriyle Türkçe (Karamanlca) Bir Nevşehir Salnâmesi (Yıllığı)" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Fındıkoğlu Armağanı, İstanbul 1977: 77-102; Harun Güngör, "Karamanlca Bir Kitabe", **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri, 1998; Harun Güngör, "Niğde-Nevşehir Yöresinde Karamanlca Kitabeler", Tarih: Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, 2000/12-168: 44-46; Erich Prokosch, *Osmanische Grabinschriften*, Berlin 1993: 86-94.

⁸ Bu makalede Karamanlı ağzının bütün yazım, ses ve şekil özellikleri yerine, belirgin özellikleri üzerinde durulacaktır. Karamanlı ağzının Türk dili ve ağzları içindeki yeri ve bütün yönleriyle gramer özellikleri, ayrıca daha kapsamlı bir çalışmada ele alınacaktır.

HIRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

Karamanlıca Orta-Anadolu'da oturan ve Türkçe konuşan Ortodoks Karamanlıların ağzıdır. Karamanlı ağzı, bazı özellikleriyle standart Osmanlı Türkçesi'nden farklı özellikler göstermektedir. Osmanlı yazı diline benzer telaffuzlar çok olmakla birlikte, kelimelerin telaffuzu daha çok Anadolu ağızlarına yaklaşmaktadır. İlk metinlerin dili basit, yavan ve sade iken, Karamanlıca metinlerin içerik, sayı ve dil bakımından gelişmeye başlamasıyla Karamanlı metinlerinin dili, Osmanlı yazı dilinin tesiri altında kalmış ve anlatımda ağıdalı terkipler tercih edilir olmuştur.

Eckmann (1950: 168), Karamanlı ağzıyla yazılmış eserleri dil özelliklerine göre üçe ayırmıştır.

1. *Doğrudan doğruya standart Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserler*: Bu tür eserler aslen Arap harfleriyle yazılmış Osmanlı Türkçesi metinlerinin Grek harfli şekilleri olduğu için telaffuz ve imlâsı Osmanlı Türkçesi ile aynıdır. Bu tür eserlerin imlâ ve cümle kuruluşları standart yazı dilinden farklı değildir. Dolayısıyla bu tür eserler, Grek alfabesiyle yazılmış olsalar da Karamanlı ağzını yansıtmazlar.

2. *Halk unsurları ile az çok karışık bir yazı dili ile yazılmış eserler*: Bu eserlerin bir kısmı, standart yazı diline yakın olmakla birlikte Anadolu ağızlarına ait bir takım ses özellikleri içerir. Bu tür metinlerde kelimelerin hangi şekilde yazılacağı konusunda birlik oluşmuş değildir. Kelimelerin farklı şekillerde yazılışları, yalnız ayrı eserlerde değil aynı eserde hatta eserin aynı sayfasında bile görülmektedir:

teselli (AG 2) ~ *tesilli* (AG 2), *matem* (AG 2) ~ *metem* (AG 2), *seyihahat* (Şİ 4) ~ *seyahat* (Şİ 4), *id-* (Şİ 5) ~ *ed-* (Şİ 6) *de-* ~ *di-*, *deşekür* ~ *teşekkür*, *eşit-* ~ *işit-* gibi.

3. *Tüm özellikleri Karamanlı ağzını yansıtan eserler*: Bu gruptaki eserlerin dili ise sadece Karamanlı ağzının özelliklerini yansıtır. *yayka-* “yıka-“, *eşaye* “eşya”, *hersiz* “hırsız”, *kareşikliğinden* “karışık”, *eylam/ilam* “ilan” gibi.

Grek alfabesi, ünlü harfleri gösterdiği için Türk dili bakımından Arap alfabesinden daha kullanışlı olmakla birlikte, bazı sesleri karşılayan harflere sahip olmadığı için de kimi zorlukları vardır. Grek alfabesinde Türkçedeki c, ç, h, j, ş, ö, ve ü sesleri bulunmadığı için, Grek harfli Karamanlı metinlerinde bu sesler için farklı işaretler kullanılmıştır. Karamanlılar, Grek alfabesinde olmayan bu sesleri karşılamak için, bilinen harflere yeni harfler eklemişler ya da harflerin üzerine nokta koymuşlardır. Bu bakımdan Karamanlı ağzıyla yazılmış metinlerde kullanılan Grek alfabesi, bazı ses değerleri bakımından Rumlar tarafından kullanılan alfabeden ayrılmaktadır.

Bununla birlikte Karamanlı ağzına ait metinlerin yazımında imlâ bakımından birlik yoktur. /d/ sesini karşılayan üzeri noktalı /t/ harfi, çoğu kez noktasız yazılmış, bu da harfin /d/ mi yoksa /t/ mi okunacağı konusunda karışıklığa yol açmıştır. Bazı

metinlerde bu özel işaretler hiç kullanılmadığından karışıklıklar meydana gelmiştir. Bu karışıklık daha çok s ile ş; k ile g; z ile j; c ile ç ve ı ile i arasında görülmektedir.⁹

Karamanlı metinlerinin yazımında dikkat çeken bir başka özellik, damaksıl /n/ sesinin özel bir işaretle gösterilmiş olmasıdır: *neñ var ise sat, songra* gibi.

Karamanlı ağzının ses özellikleri, orta ve güney Anadolu ağzlarından hatta Kıbrıs ağzından çok farklı değildir. Karamanlı ağzının belli başlı ses özellikleri şunlardır:

Karamanlı ağzında dudak ünsüzlerinin yanında bulunan dar ünlüler yuvarlaklaşmıştır. *Yuvarlaklaşma*, Karamanlı ağzının en belirgin özelliklerinden biridir: *boba* (<baba), *çoğap* (<cevap), *dövlet* (<devlet), *şiddetli furtuna*, *pürde* (<perde), *bucak* (<bıçak) gibi.

Birçok Anadolu ve Rumeli ağzında olduğu gibi, Karamanlı ağzında da /l/ ve /r/ ünsüzleriyle başlayan sözcüklerin önünde *ünlü türemesi* vardır: *ilahana*, *ilayık*, *iliman*, *irast*, *irazi*, *urum* gibi.

Karamanlıca metinlerde sözcük içinde iki ünlü arasındaki /ğ/, /h/ ve /y/ ünsüzlerinin çoğu kez yazılmadığı görülmektedir: *baila-* (<bağla-), *deil* (<değil), *yiit* (<yiğit), *deiştir-* (<değiştir-), *koin* (<koyun), *yörüecek* (<yürüyecek), *dolaşior* (<dolaşıyor), *geziyorum* (<geziyorum), *daa* (<daha) *emen* (<hemen) gibi. Aşağıdaki örneklerden de görüleceği gibi /ğ/ ve /y/ ünsüzleri sadece Türkçe kelimelerde değil; aynı zamanda alıntı kelimelerde de düşmüştür: *beaz* (<beyaz), *healet* (<hayalet), *heat* (<hayat), *siah* (<siyah) vb gibi. Ancak Karamanlı Türkçesi'nde /ğ/ ve /y/ ünsüzlerinin aynı metinde düşmediği örnekler de vardır: *yörüyecek*, *dolaşior*, *geziyorum*, *yiğit*, *siyah* vb. Aynı metinde bile bir sözcüğün farklı şekilleriyle karşılaşılması, Karamanlıca metinlerin dilinde bir tutarlılığın olmadığını göstermektedir.

Karamanlı ağzında +lAr çokluk ekinde önce /r/ ünsüzü, zaman zaman düşmektedir: *verilerimiş* (<verirlerimiş), *yürütüler* (<yürütürler) gibi.

Karamanlı metinlerinde damaksıl /ng/ ünsüzü, zaman zaman /ğ/ olmuştur: *ağna-* (<angla-), *dığne-* (<dingle-) dinlerdi gibi.

Karamanlı ağzında ünlü uyumu genellikle tamdır ancak bazı eklerdeki ünlülerin hangi sıradan yazılacağı konusunda birlik oluşmadığından bazı yerlerde bu uyum bozulmaktadır. Karamanlı ağzında ünlü uyumunu bozan ekler şunlardır:

+lAr çokluk eki: Çokluk ekinin ünlüsü genellikle ünlü uyumuna girer; ancak bazen son hece ünlüsü kalın sıradan olan kelimelerden sonra gelen çokluk ekinin

⁹ Grek alfabesiyle yazılmış Karamanlı metinlerin yazım özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz: Eckmann (1950b).

HIRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

ünlüsü incedir: *ah u vahler, eşyaler, kılıçler* gibi. Bununla birlikte çokluk eki genel olarak ünlü uyumuna girer: *dellallar, kartarlar* gibi.

-*sA şart eki, çabalasan, etsen, alsak, desek* gibi örneklerden de görüleceği üzere genellikle ünlü uyumuna girmiştir; ancak bazen uyumu bozduğu görülmektedir: *etsan, istersan, isterisak, vurdıyse* gibi.

dA edatı, Karamanlı ağzında çoğu zaman ünlü uyumunu bozmaktadır: *ölenler da, ne da, teşrif olunsa de defî gam etseniz, benda aĝah olaım* gibi.

İsim çekim eklerinden yönelme ve bulunma hâli ekleri, bazı durumlarda kalın sıradan kelimelere ince sıradan eklenerek ünlü uyumunu bozmaktadır: *nevcıvane, akçe ve altun saçmaya başladı, deruninde, az zemande, söylemekte, aĝnadıkde*.

Karamanlı ağzında, ünlü uyumuna girmeyen bu eklerin dışında, bazı eklerin de standart yazı dilinin aksine ünlü uyumuna girdikleri görülmektedir. Mesela Karamanlı ağzında genellikle ekleşmemiş olan *i-* (< er-) fiili, Karamanlı ağzında ünlü uyumuna girer: *mal dostu imişler, ayırd ider imiş, vardı* gibi.

Karamanlı ağzında düzlük-yuvarlaklık uyumu genellikle tamdır. Bununla birlikte bazen bu uyumun kurala aykırı şekilleri de görülmektedir: *yavrusı, üçinci, sürücü, umutsızlık* gibi.

Karamanlı ağzı, şekil özellikleri bakımından, standart yazı dilinden çok da farklı değildir. Karamanlı ağzı ile yazılmış metinler, Anadolu ağzlarında da bulunan birkaç ek bakımından, standart yazı dilinden farklılaşmaktadır. Bunlardan *-(y)IşIn* (Eckmann 1988) ve *-mAcA* zarf- fiil ekleri, Karamanlı metinlerinde çok sık geçen eklerdir.

Karamanlı sentaksında yüklem, tıpkı Rumeli ve bazı Anadolu ağzlarıyla, Gagauz Türkçesi'nde olduğu gibi, her zaman cümlenin sonunda değildir: "... *Yasak ettiiler bizim dilimizi mektepte*." (Anzerlioğlu 2002: 221).

Karamanlı metinlerinde dikkat çeken unsurlardan bir diğeri de *-dİr* bildirme ekinin cümle içindeki kullanım şeklidir. Cümle içinde isimden sonra gelen *-dİr* eki, büyük bir ihtimalle kuvvetlendirme fonksiyonuna sahiptir: *Nevcıvan dır bunların bu deri(n)ce yaş u matemlerin görünce....* (AG 2).

4. Sonuç

Bugün Yunanistan'da yaşayan, kimliklerini ve dillerini unutmuş olan Karamanlı Türkleri tarafından Grek alfabesiyle yazılmış eserlerin ses ve şekil özellikleri, bazen Anadolu ağzlarıyla, özellikle de Orta Anadolu ağzlarıyla benzerlikler göstermekte; bazen de Anadolu ağzlarında ve standart yazı dilinde görülmeyen farklıklar sergilemektedir. Karamanlı ağzıyla 17.-20. yüzyıllar arasında yazılmış metinler, Grek alfabesiyle yazıldığı için, bu metinlerin özellikle yazım ve ses özellikleri,

Karamanlı ağzı hakkında varılan sonuçlar kadar, döneminde diğer ağızlardaki durum hakkında da ipuçları edinmemize yardımcı olabilecek mahiyettedir. Hatta Osmanlı yazı dilinin tesiri altında 17-18. yüzyıllarda yazılmış olan Grek harfli Türkçe metinler, klişeleşmiş Osmanlı Türkçesinin yazım özelliklerine yansımaları ses değişimleri hakkında da ipuçları edinmemiz için kaynak olabilir.

Kısaltma ve Kaynaklar

- AC Ahd-ı Cedid, İstanbulda, 1905.
- AG Hikâye-yi Âşık Garip, İstanbulda, 1872.
- AĞCA, Ferruh, (2000), **Karamanlı Türkçesi Morfolojisi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış).
- ANHEGGER, Robert, (1988), “*Evangelinos Misaelidis ve Türkçe Konuşan Dindaşları*”, **Tarih ve Toplum** 50, Şubat.
- ANZERLİOĞLU, Yonca, (2002), “*Ortodoks Karamanlılar*”, **Türk Kültürü**, S: XL/468: 214-228.
- , (2003), **Karamanlı Ortodoks Türkler**, Ankara.
- BALTA, Evangelia, **Karamanlidika**, Additions, (1584-1900) Bibliographie Analytique, Atina 1987; **Karamanlidika**, XXe siècle, Bibliographie Analytique, Atina 1987.
- , (1989), “*Karamanlıca (Karamanlidika) Basılı Eserler*”, (Çev: Andonis Zikas), **Tarih ve Toplum**, C: II, S: 62: 57-59.
- , (1996), “*Une Revue Gréco-Karamanlie à la Veille des Guerres Balkaniques*”, **Journal of Turkish Studies (TUBA)** 20: 188-211.
- , (1998), “*Karamanlıca Kitapların Dönemlere Göre İncelenmesi ve Konularına Göre Sınıflandırılması*”, (Çev: Erol Üyepazarcı), **Müteferrika** 1998-1, S. 13: 3-19.
- CAMİ, Baykurt, (1932), **Osmanlı Ülkesinde Hıristiyan Türkler**, II. Baskı, İstanbul.
- CİHANGİR, Erol, (1996), **Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, Turan Yay, İstanbul, 1996.
- DERNSCHWAM, Hans, (1992), **İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü**, (Çev: Yaşar Ören), Kültür Bakanlığı yay., Ankara.
- ECKMANN, Janos, (1950b), “*Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında*”, **Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar**, F. Köprülü’nün Doğumunun 60. Yıldönümünü Kutlamak İçin, Ankara: 28-31.
- , (1988), “*Karamanlıcada Birkaç Gerundium Terkibi*”, **TKA**, S. XXVI/1, Ankara: 89-94.

HİRİSTİYAN KARAMANLI TÜRKLERİ VE KARAMANLI AĞZI ÜZERİNE

- , (1991), “*Karamanlı Edebiyatı*”, (Çev: Rezzan Algül), **Türk Dünyası Edebiyatı**, Haz: Halil Açıkgöz, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay: 20-37.
- ERDAL, Marcel, (1988), “*The Turkic Nagy-Szent-Miklos Inscription in Greek Letters*” **AOH XLII/2-3: 221-234.**
- ERÖZ, Mehmet, (1983), ***Hıristiyanlaşan Türkler***, Ankara.
- EYİCE, Semavi, (1975), “*Anadolu’da “Karamanlıca” Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe kitâbeler)*”, **Bellekten XXXIX/153: 25-48.**
- , (1980), “*Anadolu’da “Karamanlıca” Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe kitâbeler) I*”, **Bellekten XLIV/176: 683-696.**
- , (1977), “*Rum Harfleriyle Türkçe (Karamanlıca) Bir Nevşehir Salnâmesi (Yıllığı)*” **Fındıkoğlu Armağanı**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul: 77-102.
- GÖKÇE, Faruk, (2000), **Karay Türklerinin Fonetigi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış).
- GÜNGÖR, Harun, (1998), “*Karamanlıca Bir Kitabe*”, **Türk Bodun Bilimi Araştırmaları**, Kayseri.
- , (2000), “*Niğde-Nevşehir Yöresinde Karamanlıca Kitabeler*”, **Tarih: Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, 2000/12-168: 44-46.
- , Mustafa ARGUNŞAH, (2002), **Gagauz Türkleri**, *Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- İNAN, Abdülkadir, (1987), “*Karaman İsminin İntişar Sahasına Dair*”, **Makaleler ve İncelemeler**, TTK yay., Ankara: 8-11.
- JACOB, G., (1898), *Zur Grammatik des Vulgö- Türkischen*.
- KURAT, Akdes Nimet, (1992), **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, 2. Baskı, Ankara.
- MANOF, Atanas, (1940), “*Gagavuzlar*”, **Varlık Dergisi** 160: 421-422.
- MİSAİLİDİS, Evangelinos, (1988), **Seyreyle Dünyayı** (Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş), (Haz: Robert Anhegger-Vedat Günyol), 2. Baskı, İstanbul.
- MOLLOVA, Mefkûre, (1980), “*Sur le terme “Karaman” et les recherches sur les karamans*”, **Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi** 8-9 (1979-1980).
- MORAVCSİK, Gyula, (1953), **Byzantino Turcica I-II**, *Sprache der Türkvölker in den Byzantine Quellen*, Leiden.
- ÖZKAN, Nevzat, (1996), **Gagavuz Türkçesi Grameri**, TDK Yay, Ankara.
- PROKOSCH, Erich, (1993), **Osmanische Grabinschriften**, Berlin.
- SALAVİLLE, Severien – Eugene DALLEGİO, **Karamanlidika**, *Bibliographie analytiques d’ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs I, 1584-1850*, Atina 1958; II, 1851-1865, Atina 1966; III, 1866-1900, Atina 1974.

Ferruh AĞCA

SERTKAYA, Osman Fikri, (2004), “*Grek Harfleriyle Yazılmış Anadolu Karamanlı Ağzı Metinleri Üzerine*” **JTS** (TUBA) 28/II: 1-21.

Şİ Hikâyet-i Şah İsmail, Atina, 1909.

ZİEME, Peter, (1974), “*Zu den nestorianisch-türkischen Turfantexten*”, Sprache, Geschichte und Kultur Der Altaischen Völker Protokollband der XII. Tagung der Permanent International Altaistic Conference, Haz.: Georg Kara- Peter Zieme, Akademie Verlag Berlin: 661-668.